

УДК 35.085

М.В. МАНЗЯ

ОСНОВНІ СУТНІСНІ ТА ЗМІСТОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто соціальну проблематику державного управління в перехідний (трансформаційний) період. Акцент робиться на соціально-орієнтоване управління, обґрунтовано необхідність адаптації механізмів соціально-орієнтованого управління в Європі для забезпечення інноваційних змін системи державного управління України.

The article is devoted to the social problems of the state management in transitional (transformational) period. It is emphasized on socially focused management. The necessity of adaptation of mechanisms of the socially-focused management in Europe for provision of innovative changes of the system of state management of Ukraine is grounded.

Актуальність даної роботи обумовлена низкою чинників, зокрема такими:

– процес глобалізації, ріст соціального та культурного розмежування суспільства народжує потребу в методах управління, що забезпечують консолідацію суспільства, профілактику соціальної напруги, виникнення політичних, економічних, етнічних і релігійних конфліктів;

– реалізація національних проєктів, що вирішують завдання підвищення якості життя громадян;

– реформа бюджетного процесу в цілому, механізмів управління та фінансування в соціальній сфері зокрема ставить перед управлінськими кадрами завдання освоєння технологій управління, орієнтованого на результат.

У міру поглиблення економічних трансформацій, соціальна проблематика привертає до себе все більшу увагу. Проблема низького рівня життя та поширення бідності стають сьогодні чи не найголовнішими чинниками формування уявлень населення щодо ефективності соціальної політики. Вони визначають ставлення населення до влади, процесу економічних реформ у цілому і є одним з найпотужніших аргументів у програмах провідних політичних сил.

Дослідженню і розвитку теорії та практики державного управління, формування та реалізації державної політики, механізмів державного управління відводилось чільне місце у багатьох працях відомих українських і зарубіжних учених, зокрема Г. Атаманчука, А. Богданова, П. Брауна, О. Оболенського, А. Зінов'єва, Г. Клейнера, Б. Литвака, М. Мескона, І. Надольного, Л. Пала, Г. Райта, Ю. Тихонравова, Г. Щедровицького. Значний внесок у розвиток науки державного управління здійснили роботи сучасних українських вчених В. Авер'янова, В. Бакуменка, В. Бодрова, В. Воронкової, В. Воротіна, М. Гамана, О. Кіндратець, В. Князева, М. Лесечко, В. Мунтіяна, Н. Нижник, Я. Радиша, І. Розпутенка, В. Ребкала, Г. Ситника, В. Тертички, В. Юрчишина. Аналізу окремих прикладних проблем

державного управління та формалізації складних управлінських систем присвячено дослідження В. Богдановича, В. Бочарнікова, А. Качинського, Р. Кіні, Т. Сааті.

Проте, незважаючи на досить широке коло розглянутих теоретичних і практичних питань, актуальною залишається потреба в теоретико-методологічному аналізі проблем соціально-орієнтованого управління й необхідністю комплексного висвітлення механізмів формування і забезпечення соціально-орієнтованого управління в трансформаційних умовах. Динаміка сучасного життя вимагає подальшого вдосконалення державного управління, яке має бути адекватне трансформаційним перетворенням у суспільстві.

Метою або ціллю статті є переосмислення сутності державного управління в соціальній сфері, відповідно до нових соціальних завдань, які викликані трансформацією соціальних цінностей держави та необхідністю розбудови системи соціальних відносин; вирішення проблем, пов'язаних з механізмами формування та забезпечення соціально-орієнтованого управління в трансформаційних умовах.

На сьогодні відзначається глобальна (загальна, всесвітня) трансформація і цивілізаційна нестабільність. Кардинальні зміни відбуваються буквально в усіх сферах суспільного життя і охоплюють майже всі регіони планети.

В історії людства відбуваються глибинні зміни – критерієм суспільного прогресу стає особа, її добробут та індивідуальна свобода. Створюються можливості для самореалізації особи, її самоствердження та розкриття сутнісних сил. Це і є основним завданням соціально-орієнтованої держави. Не боротися із особистістю, як це робилося віками, а співпрацювати з нею як з повноцінним партнером, здатним до творчого самовираження.

Саме людина є сьогодні системоутворювальним фактором суспільства, його рушійною силою. Залежно від того, створює суспільство умови для реалізації його творчих і духовних потенцій людини чи перешкоджає цьому, суспільство перебуває або в динамічній рівновазі та русі, або в режимі стагнації, деградації й саморуйнування [1, с. 38].

Глибокі процеси суспільної трансформації в Україні обумовлюють необхідність формування і забезпечення механізмів соціально-орієнтованого управління. Перебудова соціальної сфери, яка має на меті формування в суспільстві стабільної соціальної безпеки, досягнення важливої соціальної цінності – добробуту населення є важливою умовою утвердження в Україні базових засад сталого людського розвитку. Реформування соціальної сфери, здійснення активної соціальної політики – неодмінна умова утвердження України як високорозвиненої, соціальної за своєю суттю, демократичної держави, для якої характерні стабільні процеси інноваційного розвитку, масштабне суспільне оновлення, в основі якого лежить задоволення життєвих потреб людини, закріплення позитивних зрушень у сфері життєзабезпечення населення. Вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням соціальної сфери, є прерогативою держави як у сталій, так і в трансформаційній економіці.

Соціальна сфера – підсистема національної економіки, тобто явища, процеси, види діяльності та об'єкти, які пов'язані з забезпеченням життєдіяльності суспільства, людини задоволенням їхніх потреб, інтересів.

Соціальна політика – діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту членів суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності в країні [2, с. 161].

Соціальна політика – комплекс соціально-економічних заходів держави, підприємств, установ, організацій, спрямованих на послаблення нерівності в розподілі доходів і майна, на захист населення від безробіття, підвищення цін, знецінення трудових заощаджень та інше [3, с. 271].

У сучасному соціально-демографічному становищі України сформувалася низка загроз, які не можуть бути проігноровані й потребують активного реагування з боку держави. Серед таких загроз – падіння життєвого рівня значної частини населення, погіршення демографічної ситуації, майнове розшарування, низька платоспроможність населення.

Сучасний період у політичному та економічному житті України, що характеризується загостренням соціальних суперечностей в усіх сферах життя суспільства, виникненням на їх основі різноманітних і надзвичайно гострих конфліктів, змушує серйозно звернутися до аналізу механізмів формування і забезпечення соціально-орієнтованого управління.

Досвід держав, які здійснювали глибокі перетворення, засвідчує, що реальний успіх трансформаційних процесів можливий лише тоді, коли реформи та їхні результати відповідають інтересам і сподіванням широких верств населення, а тому отримують достатню суспільну підтримку.

Шлях розбудови демократичної, соціальної держави надзвичайно складний, і вже сьогодні можна констатувати серйозні випробування, що належить подолати українському суспільству. Однак, окрім практичних труднощів, постають складні науково-теоретичні проблеми, пов'язані з розробкою такої моделі соціально-орієнтованого управління, яка б дала можливість синтезувати в одній площині як національні інтереси і традиції України, так і загальнолюдські цінності, на яких ґрунтується сучасна політико-правова теорія.

Однією з основних тенденцій світового суспільного розвитку є стимулювання процесу становлення соціально-орієнтованих держав. Адже будь-яка політико-правова діяльність держави втрачає свій сенс, якщо не враховується людський фактор. Одним з найбільш пріоритетних завдань соціальної сфери є створення умов для зростання доходів населення.

Сучасний світ живе в умовах переходу від індустріального до постіндустріального суспільства. Змінюються фундаментальні механізми соціально-економічного регулювання. Глобальні проблеми соціально-економічної політики формуються як екологічна і соціальна орієнтація економіки, укріплення національної та міжнародної безпеки, перехід на модель стійкого розвитку, що забезпечує рівність інтересів теперішнього і майбутніх поколінь. Концепція стійкого розвитку припускає націленість діяльності як індивіда, так і всіх соціальних інститутів суспільства, насамперед держави, на такі зміни в суспільстві, які розглядаються як розвиток. І хоча економіка як і раніше залишається основою реалізації соціальних рішень, роль соціальної політики у вирішенні проблем економічного зростання

постійно зростає. Превалювання в більшості розвинених країн соціально-орієнтованої змішаної економіки дозволяло декларувати в якості цілей суспільного розвитку високий рівень соціальної захищеності громадян, ідеї “держави добробуту для всіх”. Аналіз реалізації соціальної політики у світі дозволяє виділити два основних напрямлення: сакральньо-патерналістське і ліберальне.

Сакральньо-патерналістська модель реалізації соціальної політики передбачає повну відповідальність державних структур за все, що відбувається в галузях соціальної сфери, виключає участь і відповідальність громадян у виборі напрямків і здійсненні принципів соціальної політики, не залишаючи можливості хоч якимось чином впливати на неї. Інше напрямлення реалізації соціальної політики, умовно назване ліберальним, в країнах – членах організації економічного співробітництва і розвитку підрозділяється на три основні моделі: соціально-демократичну, корпоративну та власне ліберальну. Соціально-демократична модель (Данія, Швеція, Фінляндія): соціальні послуги розглядаються як громадянські права, всі громадяни мають право на рівне, яке фінансується за рахунок податків, соціальне забезпечення. Працююче населення одержує додаткові соціальні пільги. Від системи державного соціального забезпечення відділено тільки страхування по безробіттю, воно засновано на принципі добровільності. Корпоративна модель (Германія, Австрія, Франція): в її основі лежить соціальне страхування, тобто соціальне забезпечення безпосередньо або посередньо (для членів родини) поширюється на працююче населення. Послуги соціального страхування, фінансовані в основному за рахунок внесків, розрізняються залежно від приналежності до тієї або іншої професійної групи. Ліберальна модель (Великобританія, Ірландія) передбачає мінімально необхідну державну підтримку соціальних низів. Вона включає в себе соціальне страхування, що перебуває на задовільно низькому рівні, і соціальну допомогу, яка відіграє для неї вирішальну роль.

Міжнародне співтовариство неодноразово погоджувалося з тим, що соціальне забезпечення є одним із основоположних прав людини й одним із основних методів досягнення соціальної стабільності. До найважливіших пріоритетів соціальної політики належить подолання бідності, диференціація населення за рівнем їх доходів і добробуту; реформування пенсійної реформи. За сучасних умов особливо важливим пріоритетом соціальної політики є розвиток ринку праці та зайнятості населення.

Перед Україною сьогодні постає масштабне і складне завдання реформування універсальної за своїм характером і патерналістської за змістом соціальної сфери, успадкованої від колишнього СРСР, та перетворення її в ефективно діючий сектор ринкової економіки, стимул прискорення економічного прогресу, а також розробки, утвердження та прийняття більшістю населення нової парадигми соціальних цінностей. Однак перехід від переважно патерналістської до переважно ліберальної моделі соціальної політики повинен бути поступовим, хоча і послідовним, якщо суспільство трансформується в соціальній сфері в напрямку цивільного суспільства.

Характерними для соціальної політики України, як і для всіх країн Європейського Союзу, є демографічні тенденції, які змушують змінювати соціальні системи з урахуванням коефіцієнта співвідношення людей працездатного віку та людей

пенсійного віку. При цьому в Україні значна частка населення працездатного віку не працює, що відповідно, виключає надходження внесків від його доходів до страхових фондів.

Ураховуючи особливості розвитку України, ментальність і традиції народу, слід пам'ятати, що захист соціальних гарантій людини в умовах трансформаційного періоду не тільки не повинен бути зведений до мінімуму, але має постійно розширюватися на основі реформування соціальної політики, поглиблення ринкових реформ та демократичних перетворень.

Актуальність механізму формування і забезпечення соціально-орієнтованого управління в трансформативних умовах є своєчасною та гострою, так як зазначена актуальність посилюється реаліями політико-економічного буття Української держави. Механізм соціально-орієнтованого управління ґрунтується на конституційно визначеній ознаці України як соціальної держави. Її політика має спрямовуватись на задоволення духовних і матеріальних потреб особистості, забезпечення добробуту населення.

Реформування соціальної сфери, здійснення активної соціальної політики – неодмінна умова утвердження України як високорозвиненої, соціальної за своєю суттю, демократичної правової держави, для якої характерні стабільні процеси інноваційного розвитку, масштабне суспільне оновлення, в основі якого лежить задоволення життєвих потреб людини, закріплення позитивних зрушень у сфері життєзабезпечення людини і суспільства.

Вирішення зазначених вище проблем потребує дослідження формування механізму забезпечення регіонального соціально-орієнтованого управління в умовах суспільних трансформацій.

Література:

1. *Воронкова В.Г.* Менеджмент у державних організаціях: Навч. посіб. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – 256 с.
4. *Дідківська Л.І., Головка Л.С.* Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – 5-те вид., стер. – К.: Знання, 2006. – 213 с. – (Вища освіта XXI століття).
3. Державне управління та державна служба: Словн.-довід. / Уклад. О.Ю. Оболенський. – К.: КНЕУ, 2005. – 480 с.
2. *Воронкова В.Г.* Управління як єдиний соціальний організм// Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя: ЗДІА. – Вип. 11. – 2002. – 191 с.

Надійшла до редколегії 07.05.2008 р.